

А.В. Корнієнко, м.Київ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ГУРТКАХ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті визначено організаційно-педагогічні умови виховання соціальної компетентності підлітків у гуртках декоративно-ужиткового мистецтва в позашкільних навчальних закладах.

Ключові слова: соціальна компетентність, гурток декоративно-ужиткового мистецтва, позашкільні навчальні заклади.

Сформованість соціальної компетентності у вихованців позашкільних навчальних закладів обумовлює прояв та розвиток важливих людських якостей особистості, ставлення до праці, оволодіння соціальним досвідом. Соціальна компетентність характеризує взаємодію людини з суспільством, соціумом, іншими людьми, виступаючи як сукупна характеристика громадянської зрілості і одночасно як соціальна дієздатність особистості, вміння передбачати наслідки своїх дій, поведінки, дотримуватися балансу загальних та особистих інтересів у різнобічній діяльності та побудові соціальних взаємин.

Аналіз теоретичних досліджень свідчить, що проблема формування соціальної компетентності учнів досліджувалася багатьма авторами. Так, різні аспекти означеної проблеми відображено у наукових роботах: Т.Алексєєнко, І.Беха, В.Болгаріної, М.Гончарової-Горянської, А.Капської, О.Кононко та ін. Окремі аспекти і напрями позашкільної освіти і виховання, проблеми організації виховного процесу в позашкільних закладах розкрито в роботах О.Биковської, В.Вербицького, Т.Гавлітіної, Л.Ковбасенко, О.Литовченко, В.Мачуського, Г.Пустовіта та ін. Однак, вказані праці не цілком розкривають проблему формування соціальної компетентності учнів у позашкільних навчальних закладах. Подальша розробка цього науково-педагогічного напрямку передбачає дослідження і розробку ефективних умов формування соціальної компетентності, що сприяють прояву дитиною високої життєвої активності.

Метою нашої статті є визначення організаційно-педагогічних умов виховання соціальної компетентності підлітків у гуртках декоративно-ужиткового мистецтва в позашкільних навчальних закладах.

Ми припустили, що формування соціальної компетентності підлітків у гуртках декоративно-ужиткового мистецтва в позашкільних навчальних закладах ефективно здійснюватиметься за умови використання у навчально-виховному процесі:

- спрямованості змісту пізнавально-практичної діяльності підлітків на розширення їхніх уявлень про закони культури спілкування між людьми;
- поєднання у навчально-виховному процесі традиційних та інноваційних форм, методів і засобів виховання соціальної компетентності в учнів;
- відповідної методичної підготовки педагогів гуртків декоративно-ужиткового мистецтва позашкільних навчальних закладів.

Спрямованість змісту пізнавально-практичної діяльності підлітків на розширення їхніх уявлень про закони культури спілкування між людьми передбачає уміння педагога створювати на заняттях гуртків сприятливу морально-психологічну атмосферу. Вихованці не повинні відчувати зайвої емоційної напруги, страху, образи. Мова йдеться про педагогічний такт педагога, почуття гумору, про знання ним законів спілкування, про уміння створити ситуації успіху, атмосферу товариської взаємодопомоги в групі.

Таким чином, у процесі гри діти вчаться ідентифікувати себе як члени соціальної групи, вести діалог, бути готовим до співробітництва, толерантному ставленню до партнерів.

Сутність нашої науково-дослідної роботи було створення невеликих стабільних груп підлітків за інтересами. Організація таких груп була ефективною для формування таких притаманних для соціальної компетентності якостей як самостійність, відповідальність, самопізнання, самоповага, рефлексивність, довіра до інших, уміння встановлювати контакти та співпрацювати з іншими людьми тощо. Групи за інтересами були також сприятливим середовищем для підвищення самооцінки, оскільки така група створювала найкращі умови для активної участі кожного у вирішенні власних і спільних проблем, що важливо у формуванні соціально компетентної особистості.

Наприклад, ми пропонували гуртківцям спільно виготовити вироби з різних матеріалів, використовуючи різну технологію,

але з однаковою назвою. Група ділилася на команди (їх кількість залежала від завдання). Кожній команді давалося завдання створити композицію, використовуючи різні техніки. Перша група дітей створювала композицію, використовуючи акварельні фарби (в техніці по-мокрому), доповнюючи малюнок аплікацією з природних матеріалів. Друга група дітей використовувала гуаш, акцентуючись на якомусь одному кольорі, доповнюючи роботу аплікацією-мозаїкою. Третя група дітей працювала у техніці аплікації, паперової пластики, тощо. Четверта – виготовляла виріб з глини, пластиліну чи солоного тіста. Такі творчі групові завдання розвивали уяву, творче мислення учнів, сприяли нестандартному вирішенню поставленого завдання, а також розширювали уявлення учнів про правила культури спілкування між людьми.

У навчально-виховному процесі ми поєднували інноваційні форми та методи проведення гурткових занять з загальноприйнятою методикою проведення заняття. Зокрема, це було проведення вихованцями гуртків декоративно-ужиткового мистецтва майстер-класів в гуртках іншого напрямку, навіть, позашкільного закладу.

Наприклад: в позашкільному навчальному закладі – СЮТ Дніпровського району м.Києва, де проводилася наша науково-дослідна робота, вихованці гуртка декоративно-ужиткового мистецтва, а саме “Петриківський розпис” проводили майстер-клас на тему: “Великодні писанки” для вихованців гуртків науково-технічного напрямку. Побудовано цей захід було таким чином: керівник гуртка брав на себе роль ведучого, а учні-помічники сиділи за столами побригадно і виготовляли писанки, крапанки, дряпанки, восковки-бісерки. Глядачі могли все це спостерігати. Керівник гуртка в процесі заняття надавав можливість учням-помічникам продемонструвати глядачам свою роботу детально на кожному етапі виготовлення виробу. В кінці заходу, вихованці гуртків декоративно-ужиткового напрямку дарували свої вироби гостям і батькам.

Згідно з навчальним планом, розроблялися індивідуальні навчально-виховні маршрути для кожного учня, відповідно до його рівня вихованості соціальної компетентності. Особливу увагу ми приділяли учням, які мали низький рівень вихованості соціальної компетентності (занижений рівень самооцінки, відсутня взаємодія з іншими членами групи; загальноприйняті моральні цінності не є домінуючими у поведінці, спілкуванні та співпраці з однолітками та оточуючими). Попередньо з ними проводилися бесіди на теми пізнання дитиною самої себе, свого оточуючого соціального середовища. Їх діяльність ми

спрямовували на виявлення в собі недоліків і слабкостей, вчили, як можна їх виправляти, підвищувати свій рівень самооцінки, домагалися розуміння необхідності дотримання правил поведінки в гуртку, вчили співвідносити власні устремління з інтересами інших членів гуртка. Корекція цих показників проводилася за допомогою спеціально підібраних, адаптованих та розроблених нами ігор, тренінгів, вправ. У процесі заняття, ми проводили такі вправи: “Скільки в мені людей?”, “Хто я?”, “Я в сонячному промінні” [6].

Вправа “Скільки в мені людей?” проводилася таким чином: пропонувалася цитата Уільяма Джеймса: “Коли зустрічаються дві людини, на зустрічі присутні шестеро – кожен з двох, яким він себе бачить; кожен з двох, яким його бачать; кожен з двох, яким вони уявляють себе насправді”. Після декількох хвилин роздумів, задавалися питання для обговорення: “Як Ви розумієте цю фразу?”, “Як самосвідомість людини пов’язана з відношенням з батьками, друзями, однокласниками?”.

Ця вправа змушувала вихованців замислитися над тим, що крім власних забаганок у житті є ще і обов’язки, які потрібно виконувати. Діти обговорювали свою поведінку у деяких ситуаціях, а потім аналізували її.

У процесі виконання вправи “Хто я?”, ми пропонували вихованцям у стовпчик записати цифри від 1 до 20. Навпроти кожної цифри написати якості, якими вихованець себе характеризує (можна використовувати риси, почуття, інтереси для свого зображення). Кожне речення починати з займенника: “Я ...”. Потім всі вислови розташовуються за категоріями: “Я” тілесне, “Я” емоційне, “Я” розумове, “Я” соціальне. Потім задавалися питання для обговорення: “Чи легким було для Вас завдання?”, “Що особливо було важким?”, “Подивіться на співвідношення характеристик у кожній графі, які висновки Ви для себе можете зробити?”.

У бесіді вихованці відзначали, що характеризували себе як егоїста. Категорія “Я” соціально не була розкрита.

Вправу “Я в сонячному промінні” ми проводили під релаксаційну музику. Учням пропонувалося намалювати на листку сонце: коло посередині і багато промінчиків у різні боки. В центрі кола потрібно було написати своє ім’я і намалювати автопортрет, біля кожного промінчика – написати що-небудь гарне про себе. Завдання – згадати якнайбільше про себе гарного. Після цього вихованці вішали малюнок у себе вдома та кожного разу, згадуючи щось гарне про себе, домальовували промінчик. А якщо на душі ставало погано, діти могли подивитися на малюнок, згадати, про що думали, коли записували ту чи іншу свою якість.

На наступних заняттях, ми обов'язково цікавилися, чи вдалося будь-кому підняти собі настрій за допомогою сонця, чи намалювали додаткові промінчики. Діти розповідали, що спеціально робили добрі справи, щоб намалювати додатковий промінчик: хтось допомагав по господарству, хтось робив без нагадування дорослих домашнє завдання.

З учнями з середнім рівнем вихованості соціальної компетентності, основна робота полягала у включенні їх у діяльність, спрямовану на допомогу ближньому. Ці діти знали про свої недоліки, але не приймали їх до уваги; мали достатні комунікативні здібності, але не брали проявляли ініціативу у міжособистісній взаємодії; були здатні до співпраці, але більше прагнули до самостійної роботи; при необхідності могли співпрацювати з іншими членами групи. Прямого порушення норм соціальної поведінки у таких дітей не було, проте вони не завжди могли протистояти негативним зовнішнім впливам.

Робота з такими дітьми ґрунтувалася на залученні їх до проведення виставок, майстер-класів, виконання колективних завдань тощо. Цьому передувало проведення ігор, в процесі яких діти усвідомлювали необхідність і переваги колективної роботи. Наприклад, нами на заняттях гуртків декоративно-ужиткового мистецтва проводилася гра “Змії та бджоли”.

Для проведення гри “Змії та бджоли” всі учасники розділялися на дві групи. Одна команда “бджоли”, а друга змії. Кожна група мала вибрати свого “короля”. “Королі” мали вийти з кімнати та чекати, доки їх покличуть. У цей час ведучий ховав два предмети, які мали розшукати “королі”. “Король бджіл” мав знайти “мед” (губку), а “король змії” – “ящірку” (олівець). “Бджоли” і “змії” мали допомагати своїм “королям”, видаючи тільки звуки (“бджоли” мали жужжати, а “змії” – шипіти). Звук мав ставати сильнішим, коли “королі” наближалися до предметів. Перемагала та команда, яка знайшла предмети перша.

Після гри ми проводили опитування: “Як Ви почували себе у ролі “короля бджіл” (змій)?”, “Ваші групи добре Вам допомагали?”, “Як Ви вважаєте, губку і олівець однаково було шукати?”, “Ви можете привести конкретні приклади, коли з кимось співробітничали?”, “Як Ви вважаєте, чи діє у нашому колективі принцип співробітництва? Від чого це залежить?”.

В обговоренні діти зазначали, що королем можна бути тільки тоді, коли тобі допомагають. Ті, хто був королем у грі, дякували

своїм командам за підтримку, відзначали, що в цьому завданні як ніколи потрібна була співпраця.

Учні, які мали високий рівень, були помічниками керівника гуртка, допомагали у доборі матеріалу до заняття, були організаторами проведення масових заходів.

На початку експерименту, з метою удосконалення підготовки педагогів гуртків декоративно-ужиткового мистецтва експериментальних позашкільних закладів до формування соціальної компетентності учнів, ми проводили відповідну інформаційно-методичну роботу. Ця робота була спрямована на удосконалення навчально-виховної, організаційно-масової, інструктивно-методичної діяльності і мала сприяти удосконаленню навчально-виховного процесу, програмно-методичному оновленню, запровадженню нових форм і методів виховної діяльності, підвищенню майстерності педагогічних працівників тощо.

Для підготовки педагогів в експериментальних позашкільних навчальних закладах були створені методичні об'єднання керівників гуртків декоративно-ужиткового мистецтва. Головним було завдання задовольнити потреби працівників позашкільних навчальних закладів у науково-методичній підготовці, розвивати творчий потенціал сучасного педагога, вдосконалювати його методичну культуру.

Методичні об'єднання керівників творчих об'єднань створювалися за трьома рівнями:

- початковий рівень для працівників усіх напрямів, де педагоги, які щойно прийняті на роботу, навчалися методиці виявлення рівня соціальної компетентності вихованців, учнів, слухачів та їх розвитку за допомогою навчально-виховної програми, гуртка, секції тощо;
- основний рівень об'єднував керівників творчих об'єднань, які мали отримати знання з психолого-педагогічних основ розвитку особистості вихованців;
- вищий рівень був для керівників творчих об'єднань, які вже проводять з вихованцями експериментальну роботу з підвищення їх рівня соціальної компетентності.

Склад таких методичних об'єднань був різнорівневий, тому тут передбачалися такі організаційні форми, як творчі групи, школи педмайстерності, школи для молодосвідчених працівників, наставництво тощо.

Керівником методичного об'єднання педагогічних працівників на 2 роки обирався досвідчений, ініціативний, творчий педагог, член методичної ради позашкільного навчального закладу.

Робота методичного об'єднання планувалася на навчальний рік за такими примірними розділами:

1. Вступ. Аналізувалася діяльність об'єднання за минулий рік, визначалися основні напрями і проблеми роботи у світі вимог сьогодення, визначалися основні завдання на наступний рік.
2. Відомості про педагогів. Вказувалося прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, освіта, який навчальний заклад закінчив, педагогічний стаж, дані про курсову перепідготовку, термін атестації, тема самоосвіти тощо.
3. Робота з підвищення кваліфікації та фахового рівня педагогів. Планувалися засідання (3 рази на рік), проведення семінарів-практикумів, консультацій, "круглих столів", майстер-класів, ділових та рольових ігор, лекторіїв, творчих дискусій, методичних аукціонів, тренінгів, творчих звітів, моделювання занять тощо.
4. Виявлення, вивчення, узагальнення та впровадження кращого педагогічного досвіду з актуальних науково-методичних проблем. Планувалося вивчення передового педагогічного досвіду закладу, дні відкритих дверей, тижні педмайстерності, панорама занять, засідання творчих груп, авторські школи, педчитання, науково-практичні конференції, педвиставки, конкурси майстерності, конкурс "Керівник творчого об'єднання року" тощо.
5. Вивчення стану навчально-виховної роботи, рівня знань, умінь та навичок вихованців, учнів, слухачів. Планувалося вивчення стану роботи творчих об'єднань гуртківців, проведення індивідуальних занять, складання тестів, різних завдань, проведення тематичних декад, контроль за науково-дослідницькою діяльністю вихованців, учнів, слухачів, проведення виставок, оглядів, конкурсів, фестивалів дитячої творчості тощо.
6. Удосконалення навчально-матеріальної бази гуртків. Визначалися завдання щодо оформлення, організації та проведення виставок виготовленої наочності, роздаткового матеріалу, забезпечення належного рівня занять, масових заходів тощо.

З метою конкретизації діяльності керівників методоб'єднань були визначені їх права і обов'язки, а саме: надавати педагогам адресну, практичну допомогу на основі глибокого вивчення їх професійного рівня, методичної підготовки; вивчати, узагальнювати і впроваджувати кращий педагогічний досвід; апробувати і впроваджувати в практику роботи нові педагогічні технології; забезпечувати умови для творчої праці вчителів; готувати і проводити методичні заходи; досліджувати вплив методичної роботи на професійний ріст, творчу активність педагогів; впливати на поліпшення стану роботи творчих об'єднань та підвищення рівня знань, умінь і навичок вихованців, учнів, слухачів.

Результати експериментальної роботи знайшли конкретне втілення в розроблених для їх реалізації відповідних навчально-методичних матеріалах. Проведена дослідно-експериментальна робота сприяла позитивній динаміці змін вихованості соціальної компетентності й поведінці підлітків. Одержані дані підтвердили ефективність розроблених педагогічних умов, змісту, форм і засобів у процесі виховання заданої якості у підлітків.

Так, в експериментальній групі, яка налічувала 175 учнів, динаміка рівнів вихованості соціальної компетентності учнів змінилася в позитивний бік до закінчення формувального експерименту: кількість учнів з низьким рівнем зменшилася на 14,7 %, із середнім - зросла на 6,8 %, з високим - на 7,9 % (рис. 1, 2).

■ низький ■ середній ■ високий

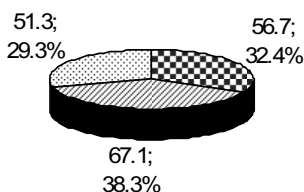

Рис. 1. Рівні вихованості соціальної компетентності підлітків експериментальних груп на початку експерименту

■ низький ■ середній ■ високий

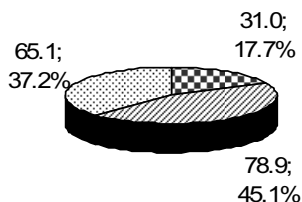

Рис. 2. Рівні вихованості соціальної компетентності підлітків експериментальних груп в кінці експерименту

Проведена дослідно-експериментальна робота підтвердила основні положення робочої гіпотези, що дало змогу сформулювати відповідні висновки, надати педагогічним працівникам необхідні рекомендації та визначити перспективи подальшої роботи над означеною проблемою.

Література:

1. Бех І.Д. Комунікативна компетентність педагога в оптимізації виховного процесу / І. Д. Бех // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр. – Вип. 8, книга 1.- К., 2005. – С. 6-11.
2. Бех І.Д. Професійно-особистісна компетентність педагога у контексті гуманістичної особистісно орієнтованої освіти / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія: наукові записки. – Вип. 6, ч. 1. – Вінниця, 2002. – С. 13-19.
3. Давидюк Н.Ю. Розвиток професійної компетентності методистів позашкільних навчальних закладів засобами проектної діяльності / Н. Ю. Давидюк. Рівне : Волинські обереги, 2008. – 98 с.
4. Закон України “Про позашкільну освіту” // Освіта України. – 2000. – №31. – С. 6-8.
5. Ковбасенко Л.І. Організаційно-педагогічні основи діяльності сучасного позашкільного навчального закладу (методичний посібник) / Л. І. Ковбасенко. К., 2000. 53 с.
6. Чумакова М.И. Развитие профессиональной компетентности педагогов: программы и конспекты занятий с педагогам / М. И. Чумакова, З. В. Смирнова. – Волгоград: Учитель, 2008. – 135 с.

В статье определены организационно-педагогические условия воспитания социальной компетентности подростков в кружках декоративно-прикладного искусства во внешкольных учебных заведениях.

Ключевые слова: *социальная компетентность, кружок декоративно-прикладного искусства, внешкольные учебные заведения.*

The article is devoted to the methods of forming of the pupils' social competence in the clubs of decorative and applied arts of the out-of-school educational institutions.

Key words: *social competence, club of decorative and applied arts, out-of-school educational institutions.*